

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені ДМИТРА МОТОРНОГО
Кафедра суспільно-гуманітарних наук**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедрою СГН

доц. Макс Оксана МАКСИМЕЦЬ

«___» _____ 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ»

для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр»
зі спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та
електромеханіка»

(на основі повної загальної середньої освіти)
факультет енергетики і комп'ютерних технологій

2020–2021 н.р.

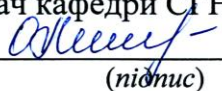
Робоча програма навчальної дисципліни «Історія та культура України» для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» зі спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» (на основі повної загальної середньої освіти).—Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного, Мелітополь, 2020 – 21 с.

Розробник: к.і.н., доцент Мельник О.О.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри суспільно-гуманітарних наук

Протокол № 1 від «2» вересня 2020 року

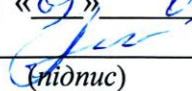
Завідувач кафедри СГН

доц.
(підпис)

Оксана МАКСИМЕЦЬ
(прізвище та ініціали)

Схвалено методичною комісією факультету енергетики і комп'ютерних технологій зі спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» ступеня вищої освіти «Бакалавр».

Протокол № 1 від «09» 09 2020 року

Голова, доцент Діна НЕСТЕРЧУК
(підпис) (прізвище та ініціали)

1 ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показ- ників	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів - 4	Галузь знань 14 Електрична інженерія (шифр і назва)	Обов'язкова	
Загальна кількість го- дин – 120 годин	Спеціальність: 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка»	Курс	Семестр
Змістових модулів –2		1-й	1-й
аудиторних занять – 4 год. самостійна робота студента – 5 год.	Ступінь вищої освіти: «Бакалавр»	Вид занять	Кількість годин
		Лекції	22 год.
		Практичні заняття	22 год.
		Семінарські заняття	-
		Самостійна робота	76 год.
		Форма контролю: екзамен	

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета вивчення курсу – засвоєння та розуміння студентами історії виникнення та формування українського народу та української державності, утвердження національної самобутності, висвітлення політичної діяльності соціальних груп в Україні на відповідних етапах історичного розвитку; вивчення здобутків української матеріальної та духовної культури від її витоків до сьогодення, визначення ролі і місця вітчизняної культури у світовій та європейській культурній спадщині.

Завдання курсу полягає в тому, щоб на основі наукових принципів, насамперед, принципу історизму, поглядів учених істориків, прогресивних вітчизняних та зарубіжних авторів, об'єктивно вивчити явища та процеси в історії суспільно-політичного і культурного життя України в зв'язку з розвитком світової цивілізації; сформувати громадянські якості – патріотизм та повагу до Батьківщини; показати роль народу і окремих особистостей в розвитку суспільства; пізнати моральні і етичні цінності людства в їх розвитку, зрозуміти такі категорії, як честь, обов'язок перед суспільством.

При вивченні дисципліни студент повинен:

Знати_

- поняття про місце курсу в системі гуманітарних наук, його предмет і завдання, методи історичного дослідження та наукову періодизацію;
- особливості розвитку людського суспільства на території України у доісторичні часи, проблеми у дослідженні етногенезу слов'ян;
- соціально-політичний і економічний устрій держав Київська Русь та Галицько-Волинської держави у часи їх становлення, розквіту і занепаду;
- причини та наслідки втрати українським народом своєї державності й захоплення його земель Литовським князівством і Польщею, еволюцію соціально-економічного і політичного життя українських земель у XIV – XVII ст.;
- причини виникнення українського козацтва та його роль в суспільно-політичній історії України, процес становлення та еволюцію козацької державності кінця козацької державності та значення договору з Москвою 1654 р. для подальшої долі України;
- суспільно-політичний та економічний розвиток України в умовах відсутності державності XIX – початку XX ст., та особливості політичної боротьби в період української революції у 1917 – 1920 рр., - українське питання в міжнародній політиці напередодні та на початку Другої світової війни, особливості суспільно-політичної ситуації в Україні, законодавче оформлення кордонів України;
- соціально-економічні процеси та політичне становище в Україні у другій половині 40-х - першій половині 80-х років;
- досягнення та проблеми розвитку державності України в сучасних умовах;
- основні поняття культури, її функції та роль у формуванні особистості, теоретичні джерела формування української культурологічної думки, особливості та специфіку розвитку української культури;

- набутки матеріальної і духовної культури українського народу; закономірності виникнення, розвитку та функціонування культур регіонів України, їх взаємозв'язок і наступність;
- досягнення, місце та роль української культури в контексті світової культури.

Вміти_

- користуватися науковою літературою в процесі підготовки до семінарського заняття та при написанні реферату;
  - логічно та доказово усно викласти матеріал, відповісти на поставлені питання;
  - використовуючи наукову літературу проводити аналіз різних поглядів істориків щодо місця Київської держави в історії українського народу та етногенезу українців;
  - на підставі аналізу історичних фактів виявляти причини руйнування української державності та особливості існування українського народу під владою Литви та Польщі у XIV – XVII ст.;
  - на основі наявних наукових джерел визначити досягнення і хибі козацької державності та місце козацтва в політичній Історії України;
  - виявити причини піднесення національного руху в Україні наприкінці XIX - початку XX ст., особливості у становленні українських партій та аналізувати їх програми, втілення програмних положень у практичній діяльності в роки української національно-демократичної революції 1917 – 1920-хрр.;
  - визначити причини та наслідки соціалістичних перетворень в Україні у 20-х – 30-х рр. XX ст., виявити витоки українського націоналізму і особливості практичної діяльності ОУН; показати місце і роль українського народу у роки Другої світової війни;
  - аналізувати суспільно-політичні та економічні процеси в Україні 40-х 80-х рр. і виділити основні причини необхідності змін; на підставі аналізу історичних фактів та сучасної суспільно-політичної і економічної ситуації в Україні робити певні прогнози щодо подальшого розвитку України, бачити за програмними положеннями реальну діяльність українських партій у розв'язанні проблем нашого суспільства;
  - утверджувати гуманістичні ідеї, моральні та етичні засади у процесі здійснення професійної діяльності;
  - орієнтуватися в основних етапах розвитку та еволюції української культури та теоретичних формах рефлексії над нею;
- берегти і примножувати культурні надбання українського народу, визначити роль української культури у контексті всесвітнього процесу та її місце і значення у системі загальнолюдської цивілізації.

Бути ознайомленим_

- з основними подіями української історії та культури, перспективами подальшого розвитку України;
- з основними методами історико-культурного дослідження і прийомами застосування їх при аналізі історико-культурних подій; принципами утворення та діяльності політичних партій України.

Навчальна програма розрахована на студентів, які навчаються за освітньо-кваліфікаційними програмами підготовки бакалавра. Програма побудована за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах, рекомендованою Європейською Кредитно-Трансферною Системою (ECTS).

3 ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І. Україна від первісного ладу до початку ХХ ст.

Тема 1. Вступ до курсу. Становлення людської цивілізації на теренах України [1, с. 9...74; 23; 24].

Предмет і завдання дисципліни. Міжпредметні зв'язки. Давня та середньовічна історія України в контексті всесвітньої та вітчизняної історії. Ефективність поєднання принципів науковості, об'єктивності, історизму, альтернативності з авторською оцінкою суперечливих явищ минулого. Хронологія. Джерела та історіографія. Археологічні, етнографічні, мистецькі та ін. пам'ятки вітчизняної історії.

Первісний лад. Ознаки та характерні риси. Палеоліт. Датування найдавніших свідчень людської діяльності на Україні. Соціальна структура. Перші поховання людей. Мезоліт. Неолітична революція. Перехід до осілого способу життя. Енеоліт. Початок формування територіальної общини. Етнічні процеси. Індоевропейці. Трипільська культура. Орне землеробство, тваринництво, гончарство. Перший суспільний поділ праці. Майнове розшарування. Розселення, вірування і мова індоевропейців. Язичництво. Перше велике переселення народів. Праслов'яни.

Кіммерійці. Кочове скотарство, ремесла. Військові походи. Державне утворення. Скіфи. Експансія від Північного Кавказу на захід. Час та просторові межі існування Великої Скіфії. Чотири групи племен скіфських племен. Слов'янські та іранські скіфи. Торгівля, ремесла. Війни скіфів. Звичай та вірування кочових скіфів. Культура. Вплив грецької цивілізації. Елліни. Еллінський період. Боспорське царство. Розбудова міст-республік. Римський період історії античних держав Північного Причорномор'я. Криза рабовласницького ладу. Удари готів і гунів. Падіння античних міст. Культура греків. Архітектура. Мистецтво. Сармати. Походження. Амазонки Приазов'я. Культура.

Тема 2. Київська Русь і Галицько-Волинська держава [1, с.95...162; 23; 24].

Теорії походження Русі. Норманська теорія. Хазарська теорія. Автохтонна теорія. Феодальний лад. Характер економіки Русі. Полюддя. Вотчина. Реміснича спеціалізація. Торгівельний шлях «із варяг у греки». Категорії населення. Побут. Державний лад.

Україна за Аскольда і Діра. Військові походи князя на Константинополь. Перше хрещення киян. Становлення імперії. Князі Олег та Ігор. Поширення влади Києва. Зовнішня політика. Переможні походи на Візантію. Договір 911 р. Походи

на Кавказ. Походи на Візантію 941 і 944 рр. Консолідація політичної верхівки держави. Загибель Ігоря. Княгиня Ольга. Князь Святослав. Реформи княгині Ольги. Налагодження податкової систем. Погости. Прийняття Ольгою християнства. Закінчення об'єднання східнослов'янських племен. Захоплення волзького торгового шляху. Розгром Хазарського каганату. Походи Святослава на Дунай. Розгром Болгарії. Загибель Святослава.

Володимир Великий. Походи русів на Польщу та Візантію. Хрещення Русі. Зміцнення держави. Проведення адміністративної та військової реформи. Остаточне формування території держави. Піднесення культури. Перші школи. Князь Ярослав Мудрий. Міжусобиці. Перемога над печенігами 1036 р. Ріст економіки. Містобудівництво. Зовнішня політика князя.

Початок розпаду імперії. Передача уділів у вотчину. Набіги кочівників. З'їзд князів у Любечі. Володимир II Мономах. Зміцнення держави. Приборкання половців. Князь Мстислав Володимирович. «Період поліцентризації Київської Русі».

Причини зміцнення західно-руських князівств. Економіка. Ремесла. Соціальна ієрархія. Ярослав Осмомисл. Союзні угоди з Польщею та Угорщиною. Утворення і становлення держави. Роман Мстиславович. Військові перемоги. Об'єднання Галичини з Волинню. Володіння Києвом. Військові і дипломатичні здобутки.

Відновлення єдності Галицько-Волинської держави. Повернення Києва. Внутрішня політика князя Данила. Зміцнення держави. Військові успіхи. Монгольська навала. Битва на р. Калці. Падіння Києва.

Лев I. Державні відносини з Німецьким орденем, Угорщиною, Литвою. Король Юрій I. Князі Андрій I та Лев II. Галицька митрополія. Король Юрій II. Втрата державності. Князь Любарт Гедимінович.

Господарські заняття та особливості побуту. Походження слов'янської та східнослов'янської писемності. Види письма. Церковна реформа князя Володимира. Роль релігії і церкви у поширенні освіти.

Розвиток літератури. Особливості давньоруського мистецтва. Архітектура: дерев'яна і кам'яна. Оборонне, житлове і культове будівництво. Видатні архітектурні пам'ятки Київської Русі. Давньоруська скульптура. Музика. Театральні видовища. Історичне значення культури Київської Русі.

Тема 3. Українські землі у Литовсько-Польську добу [1, с. 163...199; 23; 24].

Внутрішня політика князів Гедиміна і Ольгерда Система васалітету. Соціальна ієрархія. Магдебурзьке право. Литовські статuti. “Устав на волоки”. Економіка. Кревська унія. Руська опозиція.

Династичний шлюб Ягайла. Захоплення Польщею Галичини. Князь Вітовт. Битва під Грюнвальдом. Городелська унія. Король Казимір IV. Повстання князя М. Глинського. Зближення Литви і Польщі.

Крим у часи Русі. Утворення Кримського ханства Залежність від Османської імперії. Господарство. Орієнтація на Туреччину. “Дике поле”.

Соціально-політичний устрій. Люблінська унія – утворення Речі Посполитої. Литовський Статут 1588 року. Берестейська унія. Уніатська митрополія. Боротьба проти унії. Київське братство.

Походження слова “козак”. Причини і час появи козацтва Перші організатори. Князь Д. Вишневецький. Реєстрові козаки. Козацьке військо. Військові кампанії. Антифеодальні виступи козаків. “Ординація Війська Запорізького реєстрового”. Гетьман П. Сагайдачний. П. Могила.

Тема 4. Українська національна революція (1648-1676 рр.) [2, с. 178...202; 23; 24].

Ординація 1638 року. Україна напередодні Визвольної війни. Посилення кріпосного гніту. Зростання національно-релігійного гноблення. Характер, рушійні сили і мета Визвольної війни. Богдан Хмельницький. Основні етапи війни. Перемоги під Жовтими Водами і Корсунем. Битва під Пилявцями. Облога Львова і Замостя. Зборівський договір. Молдавські походи козацтва. Битва під Берестечком. Білоцерківський мирний договір. Розгром польського війська під Батогом, бої під Монастирищем і Жванцем. Жванецька угода. Українсько-російські зв'язки в роки війни. Рішення Земських соборів 1651 та 1653 рр. Переяславсько-Московський договір 1654 р., його оцінка в історіографії. Ліквідація старого державного ладу і зародження української козацької держави, її територія і адміністративно-територіальний устрій. Віленське перемир'я. Створення коаліції проти Польщі. Війна України в союзі з Семиградами та Швецією.

Гетьман І. Виговський. Гадяцький договір. Юрій Хмельницький. Розчленування України на Лівобережжя і Правобережжя. “Чорна Рада”. Гетьмани П. Тетеря та І. Брюховецький. Україна у політичних планах Росії, Польщі, Росії і Туреччини. Андрусівський мир. Гетьман П. Дорошенко. Бучацька угода. Гетьмани Д. Многогрішний та І. Самойлович. Дальше обмеження автономії України. Чигиринські походи (1677-1678). Бахчисарайська угода. “Вічний мир” і остаточне закріплення поділу України.

Тема 5. Гетьманщина напр. XVII – XVIII ст. Українська культура у XV – XVIII ст. [2, с. 208...233; с. 234...262].

Наступ на політичну автономію України. Обрання гетьманом І. Мазепи. “Коломацькі статті”. Зміцнення влади козацької старшини. Соціальна політика І.Мазепи. Україна на початку Північної війни. Перехід І. Мазепи на бік Карла XII та наслідки цієї акції для України. Гетьман І. Скоропадського. Полтавська битва. Смерть І. Мазепи. Гетьман у вигнанні П. Орлик та його “Конституція”.

Інкорпораційна політика царизму. Утворення Малоросійської колегії на чолі з С.Л. Вельяміновим. Наказний гетьман П.Полуботок. Боротьба старшини за відновлення гетьманства. Гетьман Д. Апостол. Економічна політика, реформа судових установ. Останній гетьман К. Розумовський. Обмеження козацького самоврядування на Слобожанщині. Прагнення старшини до урівняння в правах з російським дворянством. Судова реформа.

Запорожці у боротьбі проти турецько-татарської агресії. Кошовий отаман Іван Сірко. “Вічний мир” і зміна політичного статусу Запорожжя. Суперечності між Запорожжям і Гетьманщиною за часів І. Мазепи. Запорозька Січ під час Північної війни. Підтримка запорожцями гетьмана Мазепи.

Заснування слобід і містечок. Розвиток хутірського господарства. Побут, звичаї і культура запорожців. Місце церкви в духовному житті козаків. Система навчання і виховання молоді. Січова школа. Участь запорожців у російсько-турецьких війнах. Запорозька Січ і повстанський рух на Правобережній Україні. Будівництво Української лінії. Утворення на козацьких Вольностях колоній іноземців.

Ліквідація полково-сотенного та судового устрою Гетьманщини. Перетворення її в провінцію Російської імперії. Закріпачення селян Лівобережної України. Поширення на українську козацьку старшину прав російського дворянства.

Ідеї Реформації та формування національних культур. Українська культура в боротьбі за православну духовність і національну ідентичність Контрреформація в Європі. Берестейської унії 1596 р.

Православні братства та їх діяльність. Формування освітньої системи. Києво-Могилянська колегія - духовно-культурний центр православного населення. Колегії.

Друкарство та його значення в утвердженні культурно-конфесійної свідомості. Діяльність І. Федорова. Полемічна публіцистика. Розробка концептуальних основ історії. Віршування. Драматичні жанри.

Самобутність українського бароко. Роль козацтва у розвитку бароко. Просвітницька інтелігенція, її роль у житті суспільства. Зародження української етнографії. Утвердження українського бароко в архітектурі. Фортифікаційне будівництво, культові споруди. Шедеври українського архітектурного бароко. Садово-паркова і ландшафтна архітектура.

Стильові і жанрові особливості образотворчого мистецтва XVII - XVIII ст. Український портретний живопис. Зародження пейзажного і побутового живопису. Специфіка іконопису XVII - XVIII ст.. Гравюра.

Традиційні і нові літературні жанри: козацько-старшинські літописи; полемічна література; панегірична, релігійно-філософська, соціально-побутова, історична поезія. Бурлескно-травестійні твори. Розвиток громадської і любовної лірики. Мемуарно-історична проза. Творчість Г. Сковороди. Книгодрукування. Формування музичної освіти в Україні. Театр козацького бароко. Шкільний театр. Містерія, мораліте, інтермедії, інтерлюдії. Драми Г. Кониського, Ф. Прокоповича, Д. Туптала та ін. Вертепні вистави.

Тема 6. Україна у складі Російської та Австрійської імперій у XIX–на поч. XX ст. Національно-культурне відродження України у XIX ст. [2, с. 268...298 с. 301...337; 23; 24].

Адміністративно-територіальний устрій і чисельність населення. Розвиток товарних відносин і криза феодальної системи господарства. Стан сільського

господарства. Промисловість. Торгівля. Транспорт. Загострення соціальних суперечностей. Поширення кріпацтва на Південну Україну.

Війна 1812 р. і Україна. Декабристи в Україні. "Південне товариство". "Товариство об'єднаних слов'ян". Повстання Чернігівського полку. Вплив польського повстання 1830-1831 рр. на Україну. Початок українського національного відродження. Утворення Кирило-Мефодіївського товариства. Програмні твори кирило-мефодіївців. Т.Г. Шевченко в українському національному русі.

Криза кріпосницького господарювання. Антикріпосницькі рухи в Галичині і на Буковині. Діячі українського національного руху в Галичині. "Руська трійця". Західноукраїнські землі в революції 1848-1849 рр.

Селянська реформа. Маніфест і Положення 19 лютого 1861 р. Особливості селянської реформи в різних регіонах України. Реформи 60-70-х років: земська, міська, судова, фінансова, військова. Історичне значення реформ.

Економіка. Перехід від мануфактури до фабрики. Промисловий розвиток українських земель в пореформену добу. Класи і стани українського суспільства. Становлення української нації.

Український національний рух. Т. Шевченко і російські революційні демократи. Відлуння польського повстанського руху в Україні. В. Антонович як ідеолог "хлопоманства". Українські громади. Західна Україна після революції 1848-1849 рр. Чужоземний капітал у промисловості. Становище робітників. Москвофіли і народовці.

Перетворення "українства" з культурної та культурно-етнічної категорії в політичну. Питання національної культури в перших українських політичних організаціях (Кирило-Мефодіївське товариство, "громади", "хлопомани"). Українська суспільно-політична думка.

Початок національно-культурного будівництва. Формування національної еліти. Зародження фольклористики.

Історичні дослідження (Д. Бантиш-Каменський, П. Куліш, М. Маркевич та ін.). Освіта. Перші університети. Поява інтелігенції. Народництво. Недільні школи (Х. Алчевська, барон М. Корф).

Культурні і політичні процеси в Галичині і Закарпатті.

Мовне питання (О. Павловський, І. Войцехович, І. Срезневський). Формування національних образів українського життя в творах художньої літератури (М. Гоголь, Т. Шевченко, Марко Вовчок, Г. Квітка-Основ'яненко, Панас Мирний, І. Нечуй-Левицький, І. Франко).

Українське мистецтво XIX ст. Архітектура. Стиль модерн (В. Городецький, Г. Гай, О. Бекетов, В. Кричеєвський, К. Жуков). Образотворче мистецтво. Скульптура (М. Паращук, А. Попель, О. Архипенко, І. Кавалеридзе). Товариство пересувних художніх виставок (1870 р.). Музичне мистецтво. Творчість композиторів М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, С. Людкевича. Український театр. Перехід від аматорського до професійного театру (І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко, М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Україна у новітню добу (XX –початок XXI ст.)

Тема 7. Українська національно-демократична революція (1917 – 1920рр.) [1, с. 316...367; 23; 24].

Лютнева демократична революція 1917 р. Утворення Центральної Ради. Соціальна база, програма. Курс на автономію України. Взаємовідносини Центральної Ради та Тимчасового Уряду. I Універсал Центральної Ради. II Універсал Центральної Ради. Липнева криза Тимчасового уряду та утворення української автономії. Ставлення різних політичних сил та партій України до збройного повстання у Петрограді в жовтні 1917 р. III Універсал Центральної Ради. Утворення Української Народної Республіки. Боротьба більшовиків за владу. Вторгнення більшовицьких військ з Росії. IV Універсал Центральної Ради. Прийняття Конституції УНР.

Українська Держава гетьмана П. Скоропадського. Основні засади зовнішньої політики. Українська армія часів гетьманської держави П. Скоропадського. Військовий союз з А. Денікіним. Національно-культурна політика. Повстання проти П. Скоропадського. Падіння гетьманської держави.

Утворення Директорії, її склад, соціальна база, політика. Відновлення УНР. С. Петлюра. Інтервенція Антанти на півдні України. Вигнання антантівських інтервентів.

Друга війна УНР і Радянської Росії. Встановлення влади рад в Україні на початку 1919 р. III Всеукраїнський з'їзд рад. Перша радянська конституція України. Політика більшовиків в Україні у 1919 р. Селянський повстанський рух як історичний феномен. Політичні керівники руху. Цілі та характер селянських виступів. Н. Махно, М. Григор'єв, Д. Терпило (Зелений).

Революційні події 1918 р. на західноукраїнських землях. Політичні партії Східної Галичини. Утворення Західноукраїнської Народної Республіки. Акт злуки УНР та ЗУНР 22 січня 1919 р. Війна з Польщею. Визвольний рух у Північній Буковині та в Закарпатті. Політико-правовий статус Східної Галичини після Паризької мирної конференції.

Варшавський договір. Ризький мирний договір. Основні уроки української національної революції.

Політика Центральної Ради у галузі культури. Риси модернізму у творчості письменників початку XX ст. Модерн в архітектурі. Реалізм художників старшого покоління: М. Пимоненко, М. Самокиш, С. Світославський, М. Івасюк та ін. Творчість митців, орієнтованих на західноєвропейський живопис (О. Мурашко, М. Бойчук, В. Седляр, Падалка, О. Павленко, О. Екстер, Г. Нарбутта ін.).

Театральне та музичне мистецтво початку XX ст. Діяльність М. Садовського, П. Саксаганського, І. Мар'яненка, А. Бучми, Г. Юри. Музично-хорове і хореографічне мистецтво (М. Лисенко, Я. Степовий, К. Стеценко, М. Леонтович, Л. Ревуцький, Г. Верьовка, Б. Лятошинський, М. Вериківський).

Тема 8. Україна між двома світовими війнами (1921-1939 рр.) [1, с. 368...416; 23; 24].

Соціально-економічне і політичне становище України на початку 20-х років. Перехід до нової економічної політики. Мета і цілі НЕПу. Голод 1921-1923 рр. на півдні України: причини і наслідки.

УСРР в системі “договірної федерації”. Курс центрального партійно-державного керівництва на ліквідацію незалежності національних республік. “Автономізація” незалежних республік під виглядом утворення нової федерації – СРСР. Перші наслідки входження УСРР до складу Радянського Союзу. Конституція СРСР 1924 р. НЕП у промисловості. Суть господарського розрахунку. Трестування промисловості. Природа радянського тоталітарного режиму. Роль в ньому профспілок, комнезамів, комсомолу. Феномен “націонал-ухильництва”.

Політика коренізації, її особливості і наслідки. Досягнення і прорахунки українізації. Ставлення тоталітарного режиму до інтелігенції.

Згорання нової економічної політики. Курс на “розгорнуте будівництво соціалізму по всьому фронту”. Проблема темпів індустріалізації. Хлібозаготівельна криза 1928-1929 рр. Поворот до суцільної колективізації. Голодомор 1933 р. і його наслідки.

Українізація 20-х рр. XX ст. та українська культура. Розвиток освіти. Діяльність Всеукраїнської академії наук. Розмаїття літературного життя: “Плуг” (А. Головка, П. Панч та ін.), “Гарт” (П. Тичина, В. Сосюра, М. Хвильовий та ін.), ВАПЛІТЕ, “Молодняк”, ВУСПП, “неокласики” (М. Рильський, М. Зеров, П. Пилипович та ін.), “Авангард” тощо). Літературна дискусія 1925-1928 рр.

Визначний реформатор українського театру Лесь Курбас. Драматургія М. Куліша. Український мистецький авангард (К. Малевич, О. Архипенко, В. Татлін, А. Петрицький, О. Екстер, О. Богомазов, М. Бойчук та ін.).

Тема 9. Україна в роки II Світової війни [1, с. 417...478; 23; 24].

Становище на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. Українське питання в політиці Польщі, Румунії, Чехословаччини. “Польський прометеїзм”. Головні політичні партії і організації українського національно-визвольного руху. Організація українських націоналістів. Роль греко-католицької церкви в суспільно-політичному житті Західної України. Мюнхенська змова і доля Карпатської України.

Пакт Молотова-Ріббентропа. Початок Другої світової війни. Вступ Червоної армії на територію Західної України. Територіальні вимоги радянського керівництва до Румунії. Включення основної частини західноукраїнських земель до складу УРСР та їх радянізація.

Напад Німеччини та її союзників на СРСР. Катастрофічні поразки 1941 р. Оборона Києва, Одеси і Севастополя. Бої за Донбас. Початок боротьби в тилу ворога. Генеральний наступ гітлерівських військ влітку 1942 р. на півдні. Німецький окупаційний режим. План “Ост”. Адміністративний устрій окупованої України. Розгортання радянського і націоналістичного партизанського руху проти окупантів. Діяльність комуністичного підпілля і радянських партизанів.

Утворення Української Повстанської Армії. Нова програма і тактика Організації українських націоналістів.

Перемога Червоної армії під Сталінградом. Початок визволення території України. Розгортання наступу на Лівобережну Україну після Курської битви. Битва за Дніпро. Бої на Правобережжі і в західних областях. Взаємовідносини радянських партизанів з ОУН-УПА. Перехід націоналістів до тактики двофронтової боротьби. Завершення боїв за Україну восени 1944 р. Початок відбудовчих робіт. Особливості відбудови народного господарства України в умовах війни. Демографічні наслідки війни. Вклад українського народу в розгром нацистської Німеччини.

Тема 10. Повоєнна відбудова України і доба деєталінізації (1945 – 1964 рр.). Україна в роки кризи радянської влади (1965 – 1985 рр.) [1, с. 481...529; с. 531...579; 23; 24].

Включення УРСР у світову політику як однієї з фундаторів і членів ООН. Участь української делегації в Паризькій мирній конференції 1947 року. Завершення збирання основних етнічних земель українського народу в межах єдиної держави. Відмова Сталіна від української етнічної території на захід від лінії Керзона. Операція “Вісла”. Напівпримусовий обмін населенням між Україною і Польщею. Труднощі відбудови народного господарства.

Голод 1946-1947 рр. Насильницька колективізація в західних областях України. Нова смуга масових репресій проти громадян України. Львівський церковний собор 1946 р. і ліквідація української греко-католицької церкви. Підпільно-партизанська боротьба ОУН-УПА з тоталітарним ладом. Ідеологічний наступ сталінізму на спроби культурно-національного відродження. Л.М. Каганович в Україні. Чистка національних кадрів.

Україна після смерті Сталіна. Ідеологічна кампанія з нагоди 300-річчя Переяславської ради. Передача Кримської області до складу УРСР: мотиви і правова основа.

Спроби лібералізації політичного режиму. Критика культу особи Сталіна. Початок реабілітації жертв сталінських репресій. Реформи М.С. Хрущова, їх суперечливий і непослідовний характер, загальна спрямованість і значення. Заходи щодо удосконалення управління і модернізації промисловості. Спроби подолання кризи в сільському господарстві. Участь України в освоєнні східних регіонів СРСР і цілинних земель.

Поява дисидентів в Україні. Зародження руху “шістдесятників”, їх роль у національно-культурному житті. Переміни в кремлівському керівництві у жовтні 1964 р. та їх наслідки для України.

Реформи середини 60-років, їх згортання консерваторами в партійно-державному керівництві. Екстенсивний розвиток сільського господарства, шкідливість кампанії щодо ліквідації “неперспективних” сіл. Дальше обмеження прав України. В.В. Щербицький як провідник русифікаторської політики центру. Україна в єдиному народногосподарському комплексі СРСР.

Політичні репресії 60-70-х років. Посилення реакції в духовному житті. Поглиблення нігілістичного ставлення до національної самобутності українського народу. Спотворення історії України.

Розгортання правозахисного і дисидентського руху. Репресивні дії органів КДБ. Загострення гальмівних процесів у соціально-економічному та суспільно-політичному розвитку України.

Негативні явища у культурному розвитку України у роки "застою". Втрата національної своєрідності в архітектурі містобудування.

Тема 11. Розпад Радянського союзу та відродження незалежності України. Історія та культура сучасної України [3, с. 487...566; с. 567...629; 23; 24].

Реформи М.С. Горбачова. Суспільство на шляхах прискорення, перебудови, гласності. Економічна політика центрального уряду і Україна. Чорнобильська катастрофа та її наслідки.

Відновлення критики сталінізму. Зростання політичної активності народу. Гальмування перебудовчих процесів в Україні. Національне пробудження українського народу. Реабілітація політичних в'язнів. Викриття злочинів тоталітарного режиму.

Народження Народного руху України і перетворення його в опозиційну до КПРС силу. Перші кроки в демократизації суспільно-політичного життя і утворення нових політичних партій та громадських об'єднань. Реформа виборчої системи. Вибори до Верховної Ради УРСР. Формування парламентської опозиції – "Народної ради". Прийняття Декларації про державний суверенітет України. Курс національно-демократичних сил на утвердження державної та економічної незалежності республіки, утворення самостійної держави.

Спроба серпневого (1991 р.) перевороту у Москві та його наслідки для України. Загальноукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. і вибори Президента України.

Створення правової бази розвитку України як демократичної держави. Зміцнення державних кордонів. Формування Збройних сил і Військово-морського флоту, Національної гвардії, Служби безпеки, митної служби. Запровадження національної грошової одиниці та інших інститутів державності.

Прийняття Верховною Радою України нормативних актів для реформування економіки на шляхах підприємництва, переходу до ринкових відносин, приватизації.

Формування багатопартійності в Україні. Класифікація політичних партій і об'єднань, їх платформи у виборах до Верховної Ради України 1994 року. Кампанія 1994 р. по виборах Президента України. Обрання Президентом Л.Д. Кучми. Його соціально-економічна та політична платформа. Кроки по її реалізації. Прийняття Конституції України.

Концепція зовнішньої політики України. Участь України у миротворчих процесах ООН, у програмі "Партнерство заради миру", в діяльності Ради Європи. Україна у складі Співдружності незалежних держав. Українська діаспора на сучасному етапі.

Криза політичної влади 2000-2004 р. Вибори Президента України 2004 р. Наростання політичного протистояння Сходу-Заходу. Роль країн Європи, США і Росії в політичних подіях в Україні 2004 р. “Помаранчева революція”. Обрання Президентом В. Ющенка. Криза урядових структур 2006-2007 рр. Вибірчі ініціативи Президента В. Ющенка.

Підсумки історичного шляху українського народу і найголовніші уроки історії його змагань за свободу, незалежність, соборність і державність.

Культурні процеси в Україні після здобуття незалежності. Основи законодавства про культуру, мови, освіту. Входження України до єдиного європейського та світового освітнього простору.

Постсучасний стан розвитку культури. Національна культура в умовах мультикультуризму. Проблеми національної самоідентифікації українців. Повернення до української культури творчої та художньої спадщини визначних діячів та представників діаспори.

Проблеми розвитку української культури на сучасному етапі. Необхідність реформування культурної політики. Українська культура – самобутнє явище світової культури.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Номер тижня	Вид занять	Тема заняття або завдання на самостійну роботу	Кількість				
			годин				балів
			лк	лаб	сем. (пр.)	СРС	
Змістовий модуль 1. Україна від первісного ладу до початку XX ст.							
1	Лекція 1	Становлення людської цивілізації на території України.	2	-	-	-	-
	Практичне заняття 1	Становлення людської цивілізації на території України.	-	-	2	-	2
	Самостійна робота 1	Східнослов'янські племена	-	-	-	6	2
2	Лекція 2	Київська Русь і Галицько-Волинська держава.	2	-	-	-	-
	Практичне заняття 2	Княжа доба на українських землях	-	-	2	-	3
	Самостійна робота 2	Галицько-Волинська держава і Золота Орда	-	-	-	6	1
3	Лекція 3	Українські землі у Литовсько-Польську добу.	2	-	-	-	-
	Практичне заняття 3	Українські землі у Литовсько-Польську добу.	-	-	2	-	2
	Самостійна робота 3	Українські землі у складі Литви та Польщі	-	-	-	6	2
4	Лекція 4	Українська національна революція (1648-1676 рр.).	2	-	-	-	-
	Практичне заняття 4	Українська національна революція (1648-1676 рр.). Доба Руїни. Українські землі напр. 50-х – у 80-х рр. XVII ст.	-	-	2	-	2
	Самостійна робота 4	Українське козацтво напр. XVI ст. – пер.пол. XVII ст.	-	-	-	6	2
5	Лекція 5	Гетьманщина напр. XVII-XVIII ст..	2	-	-	-	-
	Практичне заняття 5	Гетьманщина напр. XVII-XVIII ст.	-	-	2	-	3
	Самостійна робота 5	Українська культура у XV – XVIII ст..	-	-	-	5	2

6	Лекція 6	Національно-культурне відродження України у XIX ст..	2	-	-	-	-
	Практичне заняття 6	Україна в др. пол. XIX ст.	-	-	2	-	3
	Самостійна робота 6	Українська культура XIX ст.	-	-	-	5	1
7-8	Самостійна робота	Підготовка до ПМК 1	-	-	-	4	
	ПМК 1	Підсумковий контроль за змістовий модуль 1	-	-	-	-	10
Всього за змістовий модуль 1 - 62 год.			12	-	12	38	35
Змістовий модуль 2. Україна у новітню добу (XX –початок XXI ст.)							
9	Лекція 7	Українська національно-демократична революція (1917 – 1920 рр.).	2	-	-	-	-
	Практичне заняття 7	Українська революція та боротьба за збереження державної незалежності України (1917-1920 рр.)	-	-	2	-	3
	Самостійна робота 6	Україна на початку XX ст..	-	-	-	8	2
10	Лекція 8	Україна між двома світовими війнами (1921-1939 рр.).	2	-	-	-	-
	Практичне заняття 8	Соціально-економічний, політичний та культурний розвиток України у 20-30 рр. XX с.	-	-	2	-	3
	Самостійна робота 7	Особливості розвитку України у 1921-1928 рр..	-	-	-	8	2
11	Лекція 9	Україна в роки II Світової війни.	2	-	-	-	-
	Практичне заняття 9	Український народ у подіях II світової війни.	-	-	2	-	3
	Самостійна робота 8	Розвиток західноукраїнських земель у 1921-1938 рр.	-	-	-	8	2
12	Лекція 10	Повоєнна відбудова України і доба деєсталінізації 1945 – 1964 рр. Україна в роки кризи радянської влади (1965 – 1985 рр.)	2	-	-	-	-
	Практичне заняття 10	УРСР в період кризи радянського ладу (др. пол. 60-х – пер. пол. 80-х рр. XX ст.).	-	-	2	-	3
	Самостійна робота 9	Українська культура в умовах деєсталінізації та «застою»	-	-	-	5	2

13	Лекція 11	Розпад Радянського союзу та відродження незалежності України Історія та культура сучасної України	2	-	-	-	-
	Практичне заняття 11	Україна в умовах незалежності	-	-	2	-	3
	Самостійна робота 10	Україна і процес перебудови в СРСР (1985-1991). Україна в сучасну добу	-	-	-	5	2
14-15	Самостійна робота	Підготовка до ПМК 2	-	-	-	4	
	ПМК 2	Підсумковий контроль за змістовий модуль 2					10
Всього за змістовий модуль 2 – 58 год.			10	-	10	38	35
Екзамен							30
Всього з навчальної дисципліни – 120 год.			22		22	76	100

5. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ № 1 ПМК-1

1. Особливості первісної епохи в історії України.
2. Скіфо-сарматська доба на українських землях.
3. Охарактеризуйте особливості культури східнослов'янських племен.
4. Політика перших князів Київської Русі.
5. Реформи Володимира Великого.
6. Політична діяльність Ярослава Мудрого.
7. Боротьба Русі з монголо-татарською навалою у XIII ст..
8. Дайте характеристику архітектури та живопису Київської Русі.
9. Напрямки діяльності Данила Романовича (Галицького).
10. Галицько-Волинське князівство напр. XIII - поч. XIV ст..
11. Становище українських земель у складі Литви та Польщі: історичний аналіз.
12. Дайте характеристику розвитку архітектури та живопису України в добу Ренесансу.
13. Економічний розвиток українських земель у складі Речі Посполитої у XVI ст..
14. Проаналізуйте розвиток літератури та книгодрукування в Україні у XV-XVI ст.
15. Проаналізуйте розвиток української літератури у XVII-XVIII ст.
16. Проаналізуйте розвиток архітектури українського бароко.
17. Формування української козацької держави в період національно-визвольної війни сер. XVII ст..
18. Особливості доби Руїни у 60-х – 80-х рр. XVII ст..
19. Внутрішня та зовнішня політика І. Мазепи.
20. Конституція П. Орлика.

21. Колоніальна політика Російської імперії на українських землях у пер. пол. XVIII ст..
22. Адміністративно-територіальний поділ українських земель Росією та Австрією наприкінці XVIII – на поч. XIX ст..
23. Особливості економічного розвитку України в пер. пол. XIX ст..
24. Суспільні рухи в Україні у пер. пол. XIX ст..
25. Проаналізуйте розвиток літератури в XIX ст.
26. Дайте характеристику освіти та науки України у XIX ст.
27. Охарактеризуйте особливості драматургії та театру в XIX ст.
28. Дайте характеристику живопису та архітектури в XIX ст.
29. Реформи 60-70-х рр. XIX ст. у Наддніпрянщині.
30. Громадівський рух др. пол. XIX ст..

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ №2

1. Процес формування українських політичних партій на початку XX ст..
2. Аграрна реформа П.Столипіна в Україні.
3. Державотворча діяльність Центральної Ради.
4. Внутрішня політика ЗУНР.
5. Політичне становище України на початку 20-х років XX ст..
6. НЕП в Україні: причини запровадження, мета та наслідки.
7. Проведення політики «українізації» 20-х рр. XX ст..
8. Охарактеризуйте художню культуру українського "розстріляного Відродження"
9. Проведення індустріалізації в Україні та її наслідки.
10. Етапи і наслідки колективізації в Україні.
11. Становище західноукраїнських земель у 20 – 30 рр. XX ст..
12. Бойові дії на території України у 1941-1942 рр..
13. Фашистський окупаційний режим в Україні в роки Другої Світової війни.
14. Рух Опору на території України в роки Другої світової війни.
15. Хід визволення України Червоною Армією.
16. Відбудова народного господарства УРСР у повоєнні роки.
17. Політика радянської на західноукраїнських землях.
18. Ідеологічні процеси в Україні напр. 40-х – пер. пол. 50-х рр. XX ст.
19. Складові процеси деєталінізації в Україні.
20. Соціально-економічні реформи др. пол. 50-х – пер. пол. 60-х рр. в УРСР.
21. Рух шістдесятників в Україні.
22. Соціально-економічне становище України у період системної кризи радянського ладу (1965-1985 рр.).
23. Охарактеризуйте особливості розвитку театру та кіно в др. пол. XX ст.
24. Дисидентський рух 60-х – пер. пол. 80-х рр. XX ст..
25. Становлення багатопартійної системи в Україні напр. 80-х рр. XX ст..
26. Економіка сучасної України, проблеми і перспективи.
27. Напрямки зовнішньої політики незалежної України.

28. Проаналізуйте розвиток української освіти та науки на сучасному етапі.
29. Охарактеризуйте розвиток української літератури на сучасному етапі.
30. Проаналізуйте особливості розвитку музики незалежної України.

6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Білоцерківський В. Я. Історія України: навчальний посібник/ В. Я. Білоцерківський. - К: Центр учбової літератури, 2007. - 535 с.
2. Бойко О.Д. Історія України. – К.: Академвидав, 2007. – 688 с.
3. Гісем О.В., Мартинюк О.О., Трухан О.Ф. Історія України в таблицях./ О.В. Гісем, О.О. Мартинюк, О.Ф. Трухан– Харків, 2007. – 480 с.
4. Греченко В.А., Чорний І.В. та ін. Історія світової та української культури. / В.А. Греченко, І.В. Чорний та ін.- К.: Літера, 2000. – 464 с.
5. Гудзь В.В. Історія України. / В.В. Гудзь– К.: Видавничий дім «Слово», 2003. – 616 с.
6. Історія України / За ред. Смолія В.А. – К., 1997.
7. Історія України / Кер. авт. кол. Зайцев Ю. – Львів, 1996.
8. Політична історія України /За ред. В.І.Танцюри. – К., 2001.
9. Попович М.В. Нарис історії культури України./ М.В. Попович – К.: Арттек, 1999. – 728 с.
10. Субтельный О. Украина : история. / О. Субтельный– К.: Либідь, 1994. – 736 с.
11. Історія української культури: навч. посібник / І.Я. Хома, А.О. Сова, Ж.В. Мина; за ред. І.Я. Хоми. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 356 с.
12. Горбач Н.Я Теорія та історія світової і вітчизняної культури. Курс лекцій/ Н.Я Горбач. та ін..- Львів: Каменяр, 1993.- 164с.
13. Українська культура: історія і сучасність / за ред. С.О. Черепанової. – Львів: Світ, 1994. – 456 с.

Допоміжна

14. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. / Я. Грицак– К., 1996.- 342 с
15. Грушевський М. Історія України-Русі. В II т. 12 кн./ М. Грушевський – К., 1991-1997.- 754 с.
16. Дробот І.І., Кучер В.І., Слюсаренко А.Г., Чернега П.М. Український народ у Другій світовій війні. / І.І. Дробот, В.І. Кучер, А.Г. Слюсаренко, П.М.Чернега – К., 1998.- 542 с.
17. Ісаєвич Я. Україна давня і нова. Народ, релігія, культура. / Я. Ісаєвич - Львів, 1996.- 324 с.
18. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник./В.М.Литвин, В.І.Гусєв, А.Г.Слюсаренко та ін. – К., 2002. 240 с.
19. Кравчук Л. Останні дні імперії. Перші роки надії./ Л. Кравчук – К., 1994.-264 с.

20. Кремень В.Г., Табачник Д.В., Ткаченко В.М. Україна: альтернативи поступу. Критика історичного досвіду./ В.Г. Кремень, Д.В. Табачник, В.М. Ткаченко – К., 1996. – 342 с.

21. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. Т. II / Д. Яворницький – К., 1999.- 384 с.

22. Яковенко Н. Нариси історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1997. – 342 с.

7. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

23. Навчально-інформаційний портал ТДАТУ – [Електронний ресурс].- Режим доступу.: - <http://nip.tsatu.edu.ua>

24. Література наукової бібліотеки ТДАТУ - [Електронний ресурс].- Режим доступу.: - <http://www.tsatu.edu.ua/biblioteka/>